

ІСТОРИЧНА ПОЕТИКА

УДК 821.112.2-1Лас.09:27-23

Аліна Бучко

СТАНОВЛЕННЯ ЄВРЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЕЛЬЗИ ЛАСКЕР-ШЮЛЕР

Аналізуються твори німецько-єврейської письменниці початку ХХ століття Ельзи Ласкер-Шюлер. Показано, як під впливом різних зовнішніх факторів формувалася її єврейська ідентичність. Доводиться, що, буречи до уваги тільки тематику й мотиви, письменниця належить до єврейських авторів, хоча біографічні дані та листи часто засвідчують протилежне. Авторка розвиває „поетичний” концепт єврейської самосвідомості, підтверджуючи можливість німецько-єврейського культурного симбіозу.

Ключові слова: Ельза Ласкер-Шюлер, ідентичність, біблійні мотиви.

В епоху модернізму „єврейство” стало багатозначним, проблематичним терміном, який поєднував у собі релігійну належність та національну свідомість, справу особистого характеру та політичні фактори. Початок ХХ століття був критичним для формування німецько-єврейської ідентичності. Це переломний період, який вніс суттєві зміни у різні сфери життя: політичну, соціальну, економічну та культурну. Єврейську ідентичність унаслідок складного асиміляційного процесу стало важко ідентифікувати як таку. „Що значить – бути євреєм?” – таке питання виникає в кожного, хто якимось стикається з цією проблемою.

У дослідженнях, присвячених німецько-єврейській літературі, однією з центральних є проблема ідентичності. Власне, саме визначення „німецько-єврейська література” можна інтерпретувати по-різному: німецька література єврейських авторів, єврейська література німецькою мовою чи література німецько-єврейського культурного синтезу [16, с. 12]. Пошуки власної ідентичності характерні як для німецько-єврейських авторів, так і для їхніх творів, в яких відображається ця дилема. Чітко виражена подвійна ідентичність (німецька та єврейська) проявляється в багатьох авторів єврейського походження першої половини ХХ століття, що знайшло своє вираження у багатьох творах. Їхня ідентичність – це результат поєднання їхнього та зовні нав’язаного іншими сприйняття [12, с. 76]. У цьому неабияку роль відігравали віджилі кліше й стереотипи, однак вони також є невід’ємним (хоча й негативним) компонентом формування єврейської ідентичності [1, с. 14].

При аналізі творів Ельзи Ласкер-Шюлер, які просякнуті релігійними мотивами, відразу постає питання про її релігійність, про її ставлення до єврейства (а також і до християнства), про її

ідентичність (як єврейську так і німецьку). Була вона „єврейською поетесою” [8, с. 105], єврейкою, яка пише німецькою мовою [17, с. 9], чи „найвизначнішою поетесою, яку коли-небудь мала Німеччина” [6, с. 1102]? Виступала посередником між юдейською та християнською релігіями [21, с. 615] чи її твори символізували ідеал німецького-єврейського симбіозу [5, с. 87]?

Ельза Ласкер-Шюлер ще з дитинства воліла бути іншою. Це зумовлено частково сімейним, частково соціальним та історично-культурним контекстом, у якому вона зростала. Як наймолодша з шести дітей сім’ї Шюлерів, вона отримувала найбільше уваги. Як єврейка, вона належала до соціальної меншини. Вона походила з асимільованої єврейської родини, в якій не особливо дотримувалися єврейських традицій та звичаїв, а релігійні свята були радше сімейними святами. Тому й відношення Ельзи Ласкер-Шюлер до єврейства не було релігійним у традиційному значенні. Юдаїзм для неї – це свого роду „приватна релігія”, не пов’язана з юдейськими законами та ритуалами, а головна характерна риса її релігійності – це толерантність до інших релігій та їх засновників [8, с. 167].

Роки її життя (1869–1945) охоплюють еру Бісмарка, створення Другого Рейху у 1871 р. та вільгельмівський період, першу світову війну та крах монархії, період Веймарської республіки, націонал-соціалістичний режим, від якого вона була змушена втікати, та другу світову війну. Очевидно, що її суспільне становище, національність та той факт, що вона була чи не єдиною представницею жіночої статі в культурних колах, стали головною причиною того, що авторка відмежувала себе від буржуазного суспільства та обрала для себе роль богемної письменниці-„аутсайдера”. Звичайно ж, це стало нелегким випробуванням для всього її творчого шляху. Ельза Ласкер-Шюлер жила у постійній суперечності, між бажанням бути незалежною та вільною у своїх творчих задумах та вимушеністю підкорятися законам капіталістичного суспільства, адже її творчість стала єдиним засобом її існування.

Ще дитиною, в 70-х роках XIX століття, Ельза Ласкер-Шюлер зіштовхнулася з антисемітизмом, який був одним із визначальних факторів, що визначав її єврейську ідентичність. Пізніше вона опише цей свій досвід в есе „Антисемітизм” як „болючі” страждання дитинства [22, с. 73]. Її антисемітичний досвід не обмежився лише стигматизацією та дитячими спогадами, а впродовж усього життя доповнювався привселюдними образами, професійною та суспільною дискримінаціями. В 1933 році расистська, антисемітська політика змусила поетесу до втечі з Німеччини.

З цього, очевидно, впливає той факт, що Ельза Ласкер-Шюлер почала усвідомлювати свою належність до єврейського народу не так завдяки сімейним традиціям, як через вороже ставлення до євреїв у німецькому суспільстві. Французький екзистенціаліст Жан-Поль Сартр в есе „Роздуми про єврейське питання. Психологічний аналіз антисемітизму” прийшов до висновку, що єврей – це та людина, яку інші вважають

євреєм, тобто єврейська ідентичність зумовлена сприйняттям людини іншими членами суспільства [26, с. 61].

Із соціологічної точки зору Ельза Ласкер-Шюлер у багатьох відношеннях відповідає тому типу „Чужого”, про якого Георг Зіммель писав, що „він приходить сьогодні і залишається завтра” [27, с. 685]. Мова йде про Чужого, який відіграє певну специфічну роль у суспільстві, до якого він належить. Чужий у суспільстві залишається осторонь, проте одночасно й належить до нього. Таку синхронність Близького та Далекого Ельза Ласкер-Шюлер як письменниця, жінка, мати-одиначка, єврейка, представниця богемних кіл, яка змушена була емігрувати, змогла пізнати як у професійній діяльності, так і в особистому житті та відтворити її в своїй творчості.

Перші берлінські роки життя письменниці – це етап суперечностей. Хоча Ельза Ласкер-Шюлер сприймається та визнається „єврейською письменницею”, її внутрішній світ далекий від єврейської релігії. Перебуваючи в колах „Нового гуртка” („Neue Gemeinschaft”), вона зазнає пантеїстичного впливу. Цей гурток закладає основу для розуміння поетесою себе та світу, гармонії та примирення протилежностей. Ельза Ласкер-Шюлер ніколи не належала до будь-яких релігійних організацій, її знання та своєрідне розуміння єврейства поступово саме викристалізовувалось під впливом різних суперечностей. Той факт, що її єврейська ідентичність розвивалася і з роками посилювалася, доводять ранні твори письменниці, наприклад, перші збірки віршів „Стікс” (1902) та „Сьомий день” (1905), а також „Книга про Петера Гілле” (1906), в яких, за винятком кількох поезій, єврейська проблематика не провідна, вона виступає на передній план вже у пізніших її творах (наприклад, у збірці „Гебрайські балади” (1912), „Артур Аронюмус та його предки” (1932), книзі „Гебрайська земля” (1937) та ін.).

Велику роль у житті поетеси, а також у становленні її ідентичності відіграв письменник, редактор та видавець Петер Гілле. В 1904 році він опублікував портрет Ельзи Ласкер-Шюлер, в якому експліцитно вказав на єврейське походження авторки: „Ельза Ласкер-Шюлер – єврейська поетеса. З великої літери... Чорний лебідь Ізраїлю, Сапфо, для якої світ розколовся навпіл” [15, с. 428]. П. Гілле подає у своєму нарисі чотири парні характеристики письменниці: пристрасно-єврейська, казково-орієнтальна, душевно-дитяча та первинно-органічна. Цікавим тут видається не стільки те, наскільки портрет, змальований П. Гілле, реальний, а те, як письменниця ідентифікує себе із цим портретом. Образ, створений П. Гілле, та автопортрет Ельзи Ласкер-Шюлер тісно взаємопов’язані: П. Гілле зображає Ельзу Ласкер-Шюлер пророчою, казковою поетесою, опираючись на її лірику, її вигляд, її особистість, а вона, відповідно, впізнає себе в цьому портреті та ідентифікує себе з ним. Письменниця неодноразово цитує цей текст П. Гілле, наприклад у зібранні творів, яке вийшло у 1917 році, вона ставить його на перше місце, цим самим показуючи, що погоджується зі словами П. Гілле.

У відповідь письменниця створила літературний портрет свого наставника у книзі „Книга про Петера Гілле” (1906). В коротких розділах книги авторка розповідає про першу зустріч із Петрусом, про їхні спільні мандрівки, про їхнє розлучення та його смерть. Оповідачка історії – це персонаж, який не може пригадати свого минулого, свого походження та свого імені: „Я втекла з міста і знесилено впала біля скелі й відпочивала частину свого життя, яка була довшою за тисячоліття. Та з вершини скелі пролунав голос: „Чого ж ти вимагаєш від себе?” І я підняла свій погляд угору і розцвіла, і мене зігріло щастя, що обрало мене... І чоловік запитав мене, звідки я родом, проте я мовчала, бо ніч розсіяла мої шляхи, я навіть не могла пригадати свого імені... а він ... назвав мене Тіно” [20, с. 9]. Отже, Петрус (Петер Гілле) ніби ввірвався у вакуумний простір, в якому перебувала оповідачка, дав їй нове ім'я, вказав на шлях літератури та мистецтва і, у такий спосіб, нав'язав їй нову ідентичність, відкрив для неї новий світ.

Амбівалентне ставлення Ельзи Ласкер-Шюлер до єврейства знайшло своє вираження в поезії „Мій народ” (1905), яку вона пізніше включила до циклу „Гebraйські балади”. Вже сама назва поезії вказує на те, що авторка висловлює свою спорідненість з єврейським народом, визнає своє єврейське походження. Проте, водночас, у цій поезії стверджується й те, що вона не змогла б жити з ним і в ньому, а мусить знайти власний шлях. Скеля та кров, крики та страждання – це картини, які несуть у собі основне смислове навантаження поезії, символи, які є тією сполучною ланкою, котра поєднує її з єврейським народом та свідчить про її участь у його житті, про її коріння.

Ліричне *Я* у поезії образно представлене струмком, джерело якого у скелі. Воно віддаляється від свого джерела, збиваючись з дороги. Струмок не перетворюється на річку чи великий потік, лише дзюркочучи впадає у море. Уже в першій строфі ми бачимо причину відокремлення ліричного *Я* від своїх витоків, від свого коріння: „Прогнила скеля, з якої я вийшов/ла”. Ліричне ж *Я*, на противагу скелі, постає як текучий, динамічний водяний потік. Відстань у просторі поступово віддаляє ліричне *Я* від його всихаючого джерела, хоча ліричне *Я* не може повністю відокремитись. Плач усе ще поєднує його зі скелею, її ностальгійні сумні крики знаходять своє відлуння в ліричному *Я*, отже, цілковите відокремлення скелі та струмка неможливе, так само як і неможливе відокремлення *Я* від народу. Ця поезія свідчить про те, що поетеса, яка себе спочатку позиціонує як самотійну, незалежну особистість, все ж таки, з часом, усвідомлює свій зв'язок із прадавнім народом саме через біль та страждання, яких вона не може уникнути, і в такий поетичний спосіб визнає своє єврейське коріння.

Поезія „Мій народ” вписується в дискурс „єврейського питання” початку ХХ століття, предметом дискусій якого є, насамперед, різноманітні дефініції того, з чого складається єврейство. Особливо важливу роль у цьому дискурсі відіграв Мартін Бубер. У своїх „Трьох промовах про єврейство” він виражає почуття гідності цілого

покоління. Бубер відхиляє такі терміни, як релігія чи нація, оскільки єврейська релігія на той час уже не існувала, а єврейство як нація ще не існувало [9, с. 9–18]. На думку Мартіна Бубера, те, що дійсно можна визначити як єврейське, і те, що є спільним для усіх євреїв, – це покоління предків, а належність до певного роду визначається кров'ю. Ельза Ласкер-Шюлер не обмежується лише кровною спорідненістю, для неї важливу роль відіграє той зв'язок, який поєднує людей у нещасті, у горі.

Завдяки Мартіну Буберу, який вірив у духовне відродження єврейської людини шляхом відкриття в ній її внутрішнього єврейства, її праєврейської субстанції, поетеса зіткнулася з явищем „єврейського ренесансу”, центром якого став Берлін. Пошуки „єврейського ренесансу” спрямовані на „прадавнє” єврейство, на ідеал єврейської людини, який може бути репрезентований як біблійним персонажем, так і мудрецем із Талмуду – головними в цьому образі є, передусім, оригінальність та автентичність, він – повна протилежність стереотипу асимільованого німецького єврея [7, с. 151].

Для Самуїла Люблінського, який одним із перших охарактеризував Ельзу Ласкер-Шюлер як єврейську письменницю та назвав її в рецензії на збірку „Стікс” „внучкою тих прадавніх співців, які колись написали псалми та книгу Йова” [25, с. 931], очевидно, визначальним фактором був не сам характер її поезій, а передусім його знання про єврейське коріння поетеси, яке він переніс на її лірику. Його рецепція відповідає духові епохи й зумовлена насамперед тим, що Ельза Ласкер-Шюлер намагалася створити ідеал автентичного єврея, який може вважатися культурно-сіоністським винаходом ХХ століття. В конструюванні образу ідеального єврея та прихованій у ньому критиці західного суспільства присутні захоплення Сходом та природою, що поєднуються з пошуками власної ідентичності, основною складовою якої є не Чуже, екзотичне чи природне, а культура, яка історично чи емоційно розуміється як єврейська, проте все ж залишається чужою.

Концепт ідеальної єврейської людини Ельза Ласкер-Шюлер втілила в образі „диких євреїв”, які спочатку з'являються в поетичному орієнтальному світі Ельзи Ласкер-Шюлер. Вони зображені як сильні та солідарні войовничо налаштовані борці, як найвищий ідеал єврейського народу. Такий її концепт є повною протилежністю тим стереотипам та кліше, які ззовні нав'язувалися євреям. „Дикі євреї”, створені її уявою, були їй ближчими, ніж сучасники. Вони сконструйовані за прикладом героїчних біблійних образів, запозичених зі Старого Завіту, з метою служити взірцем як для євреїв, так і для інших народів, бути не лише гідними образами минулого, а й прикладами для майбутнього. „Диких євреїв” можна розглядати також як метафору повернення письменниці до своєї древньої, оригінальної культури.

Уперше „дикий єврей” постає перед нами в образі Ісуса Навина в поезії „Мойсей та Ісус Навин” (1913), яка також входила до збірки „Гебрайські балади”. Найголовнішою його характеристикою, яка

подана в поезії, є його ставлення до юдейського народу. Ця риса – ніби доповнення до інших образів „диких євреїв” зі збірки, оскільки Ісус Навин, наступник Мойсея, постає взірцем не лише завдяки його індивідуальним властивостям характеру, а й завдяки своєму дорученню – привести свій народ до кращого майбутнього. Авторка продовжує розвивати образ сміливих та відважних „диких євреїв” у своєму романі „Малік”, де вони утворюють військо, яке очолює Юссуф Абігейл. Зрештою, Ельза Ласкер-Шюлер сама себе називає „диким євреєм”, підписуючи свої листи „Ваш дикий єврей і вождь, принц Юссуф із Фів” [19, с. 46]. Як об Гессінг вважав, що „дикі євреї” – це поетична метафора, в якій авторка висловлює свою тугу за прадавнім єврейством [13, с. 116].

Для єврейського народу в діаспорі та еміграції Біблія дуже важлива, оскільки її тексти – це основа культурної пам’яті євреїв, вони відіграють визначальну роль у становленні ідентичності єврейського народу [2, с. 212], у спогадах про свою історію та в зображеннях важливих біблійних персонажів певна група підтверджує свою ідентичність [2, с. 53]. Ельза Ласкер-Шюлер реалізує у своїх творах модерністське звернення до біблійних мотивів і персонажів. Вона повертається до колективної історії, передає та тлумачить біблійний матеріал. Рецепція нею біблійних тем і мотивів може розглядатися як засвоєння релігійних традицій єврейською поетесою, яка свідомо прагне пізнати та передати традиції свого народу. Біблія стала для неї культурним резервуаром, з якого вона могла черпати події та історії життя єврейського народу. Вона обирає для себе цілий ряд біблійних персонажів (напр., збірка „Гebraйські балади”), які виступають не просто як окремі образи, а як представники всього єврейського народу. Таким чином, Ельза Ласкер-Шюлер ніби „випишує” свою „поетичну” гебрайсько-єврейську ідентичність. Рецепція Біблії письменницею, як представницею єврейської меншини в Німеччині, – це вираження пошуку нею колективної та культурної ідентичності.

З-поміж численних біблійних персонажів, які Ельза Ласкер-Шюлер змальовує у своїх творах, помітно виділяється образ Йосифа, з яким вона себе ідентифікує. Вона відчуває свою спорідненість із цим персонажем. Це постать, в якій втілено три основні єврейські теми, що пронизують усю творчість письменниці: сім’я, єврейський народ та Бог. Своє поетичне бачення цього образу авторка відтворила у постаті принца Юсуфа (арабській формі імені Йосиф), у ролі якого вона виступала сама. Юсуф, принц із Фів / Йосиф з Єгипту – це створений авторкою, багатогранний поетичний образ, який поєднує в собі риси як біблійної фігури Йосифа, так і ідеалу східного правителя. В цьому образі ми бачимо конфронтацію реального, фіктивного та особистого. Образ Йосифа / Юсуфа – це поетично-реальний збірний образ, конгломерат біблійного персонажа, єгипетсько-орієнтального уявного світу та емпіричного Я поетеси. Літературні пошуки власної ідентичності, що проявляються як ідентифікація авторки з окремими біблійними персонажами, свідчить про її ідентифікацію зі своїм

народом, точніше з його образом, який вона власноруч створила. Цікава інтерпретація її самоідентифікації з фігурами Йосифа / Юсуфа літературного критика та письменника Якоба Гессінга, котрий називає її балади мідрашами („Die Ballade als Midrasch”). Він наголошує на тому, що Ельза Ласкер-Шюлер була змушена приховувати свою жіночу стать та обрати для себе саме чоловічу роль, щоб змогти висловити те, що вона думала. „І не лише месія був чоловічої статі – навіть мідраш можна було писати, лише будучи чоловіком” [14, с. 85].

Її захоплення арабськими мовами, орієнтальним декором, наслідування нею словесного портрета, змальованого Петером Гілле, свідчать про її ідентифікацію зі Сходом. З роками ця база збагачується та модифікується релігійними та філософсько-містичними переконаннями, поетеса дедалі частіше звертається до питань свого походження, своєї релігії та свого національного почуття. Маркус Галленслебен слушно зауважив, що коріння Сходу Ельзи Ласкер-Шюлер потрібно шукати в Берліні перших двох десятиліть ХХ століття; адже її єврейська ідентичність, очевидно, зумовлена її тодішньою, а також і нинішньою рецепцією [11, с. 79]. Зародження єврейської самосвідомості поетеси відбувається саме в соціальному оточенні, в місті, яке на початку ХХ століття було центром „Єврейського ренесансу”. Петер Гай наполягає на тому, що Ельза Ласкер-Шюлер – німецька поетеса і що „її поетичну інспірацію” можна розглядати як суто орієнтальну лише в тому випадку, якщо зовсім не знати єврейських традицій, а як суто єврейську – якщо взагалі нічого не знати про німецьку літературну традицію [10, с. 165].

У книзі „Гebraйська земля” (1937), написаній у Швейцарії після першого візиту письменниці до Палестини, знайшли своє відображення єврейська сутність, пошуки батьківщини та відчуження. І якщо в листах Ельзи Ласкер-Шюлер до філософа, представника сіонізму Гуго Бергмана, написаних у 20-х роках, ще простежуються сіоністські настрої авторки, її туга за Єрусалимом, намір переселитися на Святу Землю, на яку спроектовані всі її надії та сподівання, то пізніше, після візиту до Палестини, після конфронтації з реальним світом, який зовсім не відповідав тій утопічній картині, яку вона плекала впродовж багатьох років, її ставлення до „омріяної” країни суттєво змінилося. Тому книга „Гebraйська земля”, в якій досвід перебування в Палестині поєднано з фіктивними елементами, – це не презентація реальної Палестини, а радше такої країни, яку авторка хотіла б побачити. Для оповіді, яку Ельза Ласкер-Шюлер обрала для свого твору, характерна часова та просторова дистанція. В книзі оживає багато спогадів, тут ми можемо зустріти як гебреїв, біблійних персонажів, історично-біблійні місця, так і її берлінських друзів, членів родини. Атмосфера Палестини спонукає оповідачку до спогадів про минуле, про дитинство, про друзів. Тут можна спостерігати як ностальгію за прабатьківщиною єврейського народу, так і за реальною (німецькою) батьківщиною авторки. У листі до свого друга, письменника Абрагама Нохема Штенцеля вона пише: „Я так давно не була в Німеччині. Я ніколи не

зможу забути її красу, такі улюблені ліси біля Берліна, навколо Берліна...” [19, с. 181]. В країні, про яку вона так мріяла і на яку вона поклала так багато надій, письменниця почувала себе чужою. „Мені важко знаходитися серед тутешнього народу. Давид би також поїхав звідси”, [18, с. 317] – писала вона в листі до Фрідріха та Сіни Гроссгут у 1943 році. Палестина та Єрусалим не змогли стати для поетеси батьківщиною, навпаки, вони були для неї нестерпним місцем екзилу. Реальність не могла вистояти перед картинами Святої Землі, яку вона так поетично оспівувала, починаючи ще з „Гebraйських балад”.

Ельза Ласкер-Шюлер розвиває саме „поетичний” концепт єврейської самосвідомості, для якого характерні як біблійні мотиви, так і картини мусульманського Сходу, як містичні елементи кабали, екзотичні фантазії, так і релігійні твердження. Поетеса підтверджує тезу, яку висуває у своїй праці Жак Ле Рідер: „Єврейство стало вічним пошуком, вічним питанням та безперервним винаходом” [24, с. 284]. Якщо аналізувати тематику та мотиви, а також рецепцію творчого доробку письменниці, то, без сумніву, можна стверджувати, що Ельза Ласкер-Шюлер належить до єврейських письменників. Проте не слід забувати й про іншу, „німецьку” грань авторки. Все ж таки німецька культура та німецьке оточення не змогли не залишити свого відбитка як на творчому доробку поетеси, так і на її світогляді. Остання збірка віршів „Мій блакитний рояль”, яка вийшла у світ у 1943 році в Єрусалимі, присвячена „незабутнім друзям та подругам із німецьких міст...” [23, с. 47]. Цими словами вона звертається до своїх німецьких друзів як німкеня, і в них знову відчувається туга за країною, де вона народилася. Ельза Ласкер-Шюлер ще раз доводить можливість існування німецько-єврейського культурного симбіозу, про який писав Вільфрід Барнер [3, с. 39–42].

1. Рихло П. Шібболет. Пошуки єврейської ідентичності в німецькомовній поезії Буковини / Петро Рихло. – Чернівці : Книги–XXI, 2008. – 304 с.
2. Assman J. Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen / Jan Assman. – München : Beck, 1997. – 344 S.
3. Barner W. Von Rahel Varnhagen bis Friedrich Gundolf. Juden als deutsche Goethe-Verehrer / Wilfried Barner. – Göttingen : Wallstein, 1992. – 56 S.
4. Bauschinger S. Else Lasker-Schüler: Ihr Werk und ihre Zeit / Sigrid Bauschinger. – Heidelberg : Lothar Stiehm Verlag, 1980. – 455 S.
5. Bauschinger S. Ich bin Jude. Gott sein Dank / Sigrid Bauschinger // Im Zeichen Hiobs. Jüdische Schriftsteller und deutsche Literatur im 20. Jahrhundert. G.E. Grimm, H.-P. Bayerdörfer (Hrsg.). – 2., durchges. Aufl. – Frankfurt/M. : Althenäum, 1985. – S. 84–97.
6. Benn G. Gesammelte Werke in acht Bänden / Gottfried Benn. – Bd. 4. – Hrsg. von Dieter Wellershoff. – Wiesbaden : Limes Verlag, 1968. – S. 969–1172.
7. Brenner M. Jüdische Kultur in der Weimarer Republik / Michael Brenner. – München : Beck, 2000. – 316 S.

8. *Brion M.* Vereinigung der Freunde des Dichters Peter Hille / M. Brion // Hille-Blätter. Ein Jahrbuch für die Freunde des Dichters. – Nieheim-Erwitzen, Paderborn : Vereinigung, 8/1991.
9. *Buber M.* Das Judentum und die Juden / Martin Buber // Drei Reden über das Judentum. – Frankfurt/M. : Rütten & Loening, 1919. – S. 9–18.
10. *Gay P.* Freud, Juden und andere Deutsche: Herren und Opfer in der modernen Kultur / Peter Gay. – Ungekürzte Ausg., 1. Aufl. – München : dtv, 1989. – 342 S.
11. *Hallensleben M.* Else Lasker-Schüler: Avantgardismus und Kunstinszenierung / Markus Hallensleben. – Tübingen, Basel : A. Francke Verlag, 2000. – 366 S.
12. *Herzog A.* Zwischen „Assimilation“ und „Judentum“. Jüdische Autoren in der Geschichte deutschsprachiger / A. Herzog // Österreichischer Literatur. Perspektiven neuerer Forschungen. Danald Davian, Herbert Arlt (Hrsg.), Geschichte der Österreichischen Literatur. – St. Ingbert : Röhrig Verlag, 1996. – S. 76–95.
13. *Hessing J.* Else Lasker-Schüler: Biographie einer deutsch-jüdischen Dichterin / Jakob Hessing. – Karlsruhe : von Loeper Verlag, 1985. – S. 116.
14. *Hessing J.* „Else Lasker-Schüler – Poetess of No Future“ / Jakob Hessing // Else Lasker-Schüler: Ansichten und Perspektiven; views and reviews / Ernst Schürer (Hrsg.). – Tübingen; Basel : A. Francke Verlag, 1999. – S. 85–95.
15. *Hille P.* Else Lasker-Schüler / Peter Hille // Gesammelte Werke. Hrsg. von seinen Freunden. Eingeleitet von Julius Hart. – Berlin : Schuster & Loeffler, 1921. – 497 S.
16. *Jasper W.* Deutsch-jüdischer Parnass: Literaturgeschichte eines Mythos / Willi Jasper. – Berlin ; München : Propyläen, 2004. – 525 S.
17. *Kupper M.* Die Weltanschauung Else Lasker-Schülers in ihren poetischen Selbstzeugnissen. Teildruck / Margarete Kupper. – Würzburg : Univ., Diss., 1963. – 149 S.
18. *Kupper M.* Briefe von Else Lasker-Schüler / Margarete Kupper (Hrsg.). Bd. I : Lieber gestreifter Tiger. – München : Kösel Verl., 1969. – 344 S.
19. *Kupper M.* Briefe von Else Lasker-Schüler / Margarete Kupper (Hrsg.). Band. II : Wo ist unser bunter Theben? – München : Kösel Verl., 1969. – 397 S.
20. *Lasker-Schüler E.* Gesammelte Werke. Der Prinz von Theben und andere Prosa / Else Lasker-Schüler. – Band 2/1. – Frankfurt/M. : Suhrkamp Verlag, 1996. – 628 S.
21. *Lasker-Schüler E.* Dichtungen und Dokumente: Gedichte, Prosa, Schauspiele, Briefe; Zeugnis und Erinnerung / Else Lasker-Schüler. Ausgew. und hrsg. von Ernst Ginsberg. – München : Kösel Verl., 1951. – 1. Aufl. – 630 S.
22. *Lasker-Schüler E.* Gesammelte Werke : in 3 Bd. Verse und Prosa aus dem Nachlass / Else Lasker-Schüler. – München : Kösel Verl., 1961. – Bd. 3. – 177 S.
23. *Lasker-Schüler E.* Mein blaues Klavier: neue Gedichte / Else Lasker-Schüler. – 2. ed. – Jerusalem : Tarshish Books, 1957. – 47 S.
24. *Le Rider J.* Das Ende der Illusion: Die Wiener Moderne und die Krisen der Identität / Jacques Le Rider. – Wien : Österr. Bundesverlag, 1990. – 496 S.
25. *Lublinski S.* Gedichte von Else Lasker-Schüler / S. Lublinski // Ost und West. Illustrierte Monatschrift für modernes Judentum. Jg. 1, Heft 12 vom Dezember 1901. – Berlin : Calvary, 1901.

26. *Sartre J.-P.* Betrachtungen zur Judenfrage: Psychoanalyse des Antisemitismus / Jean-Paul Sartre. – Zürich : Europa-Verl., 1948. – 135 S.
27. *Simmel G.* Exkurs über den Fremden / Georg Simmel // Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung. – Leipzig : Dunker & Humblot, 1908. – 782 S.

Аннотация

Анализируются произведения немецко-еврейской писательницы начала XX века Эльзы Ласкер–Шюлер. Показано, как под влиянием различных внешних факторов формировалась её еврейская идентичность. Доказывается, что, принимая во внимание только тематику и мотивы, писательница принадлежит к числу еврейских авторов, хотя биографические данные и письма часто свидетельствуют о противоположном. Эльза Ласкер-Шюлер развивает „поэтический” концепт эврейского самосознания, доказывая возможность немецко-эврейского культурного симбиоза.

***Ключевые слова:** Эльза Ласкер-Шюлер, идентичность, библейские мотивы.*

Summary

The searches of identity are typical for many German-Jewish authors at the beginning of the 20th century. Distinct double identity is apparent in some of them. Else Lasker-Schüler belonged to such authors. While analyzing her works, we may observe the way external and internal factors caused the expression in written form of her belonging to Jewish people. Taking into consideration only the theme and motives, we may confirm that Else Lasker-Schüler belongs to a number of Jewish writers, whereas her biographical data and letters often prove the opposite. Thus, Else Lasker-Schüler develops the „poetical” concept of Jewish self-consciousness and proves the possibility of German-Jewish cultural symbiosis.

Key words: Else Lasker-Schüler, identity, biblical motives.

Стаття надійшла до редколегії 29.09.2011 р.